

SAM INKINEN & MAURI YLÄ-KOTOLA

**”IMAGOLOGIAT” INFORMAATIOTEKNOLOGIAA
KOMMENTOIVANA JA YLEVÖITTÄVÄNÄ
AIKALAISFILOSOFIANA**

The media themselves are the avant-garde of our society. Avant-garde no longer exists in painting and music, it's the media themselves.

– Marshall McLuhan (1973)¹

Where would Socrates hold his dialogues today? In the media and on the net.

– Mark C. Taylor & Esa Saarinen, *Imagologies. Media Philosophy* (1994)²

1. Soveltava filosofiantutkimus filosofioiden suunnittelutieteenä

sa Saarisen (s. 1953) tuotantoon sisältyi varsinkin 1980-luvulla lukuisia itsereflektiivisiä puheenvuoroja, joista ilmeisin on Orwellin vuonna 1984 ilmestynyt teos *Epäihmisen ääni*.

Saarisen 1980-luvun itsereflektio ei kuitenkaan toteutunut analyttis-systemaattisen filosofian käsittein. Saarisen artikkeli ”Soveltava filosofia” vuodelta 1996 onkin hänen ensimmäinen systemaattinen esityksensä tavoitteenaan määrittellä, mitä hänen itsensä edustama filosofiaprojekti merkitsee filosofian nykykentällä ja historiassa. Saarisen lähtökohta on Jay F. Rosenbergin (1942–2008) määritelmässä, jonka hän yksinkertaistaa väitteeksi, että filosofia ei kohdistu maailmaan kuten maantieteen tai sosiologian kaltaiset ensimmäisen asteen tieteet, vaan että se tutkii ensimmäisen asteen tieteiden tuottamia tiedonmuotoja, uskomusten oikeuttamista ja tiedon representaatiosuhdetta.

Tätä seuraa Saarisen esitys Rosenbergin filosofiaprojektin ulkopuolelle jäävästä filosofiasta, josta hän erottelee metafysiikan, aikalaisdiagnostiikan, foucault’laisen historiankirjoituksen sekä elämänhallinnan filosofian. Saarisen esitys vakuuttaa Rosenbergin määritelmän ontoudesta, vaikka kritiikki jääkin luonnosmaiseksi ja suppeaksi. Samassa artikkelissa Saarinen tuo esiin oman filosofiaprojektinsa kannalta kaksi tärkeää toimintastrategiaa: esiintyvän filosofian ja soveltavan filosofian. Ranskalainen uusfilosofi Bernard-Hénoy Levy (s. 1948) oli yksi Saarisen esikuva median kautta tapahtuvassa filosofian harjoittamisessa 1980- ja 1990-luvuilla.

Suomalaisessa kulttuurihistoriassa Dan Steinbock (s. 1954) oli Esa Saarisen mallihenkilö median kautta tapahtuvassa filosofisessa keskustelussa. Saarisen joukkoviestinten ja suurien yleisötilaisuuksien kautta erilaisia joukkoja ja yleisöjä aktivoiva, julkisuushakuinen toiminta tuo myös

mieleen kanadalaisen media-ajattelijan Marshall McLuhanin (1911–80) elämän ja tuotannon 1960- ja 1970-luvuilla.

Antti Hautamäki (1996) on esittänyt selkeän määritelmän soveltavasta filosofiasta. Hän näkee filosofisen perustutkimuksen ja soveltavan filosofian suhteen samanlaisena kuin luonnontieteen ja teknillisen tutkimuksen. Kahta filosofiaa yhdistää filosofinen metodi, mutta ensimmäinen kohdistuu yleisiin kysymyksiin ja jälkimmäinen käytännöllisiin. Hautamäki jatkaa erottelemalla filosofian ja filosofiantutkimuksen.

Tätä eroa voidaan verrata kuvataiteen ja kuvataiteen tutkimuksen väliseen erotteluun. Akateemisenä alana kuvataiteesta voi väitellä kuvataiteen tohtoriksi taiteellisella opinnäytteellä Taideyliopiston Kuvataideakatemiassa, mutta kuvataiteen tutkimuksesta voi väitellä filosofian tohtoriksi kirjallisella tutkimuksella Helsingin yliopistossa. Hautamäki kysyy ”Kuka on filosofi?” -artikkelissaan (1996), miksi meillä on niin paljon filosofiantutkimusta, mutta niin vähän filosofiaa.

Tilanne on ehkä hieman sama, kuin jos maailmassa lakattaisiin tekemästä kuvataidetta ja keskittyäisiin kuvataiteen tutkimukseen ja kritiikkiin. Varsinkin muotoilualalla puhutaan paljon suunnittelutieteestä, jossa tutkimuksen tuloksena syntyy tiettyä tarkoitusta palveleva muotoilutuote tai ainakin tämän muotoiluohje. Soveltavan filosofiantutkimuksen voi vastaavasti ajatella olevan suunnittelutiede, jonka tehtävä on kehittää filosofioita eri tarkoituksiin.

Soveltavan filosofian voi ajatella myös niin sanotun suunnittelutiedemallin kautta propagandan tai emansipaation tuottamisena: ”Jos haluat A tilanteessa B, niin toimi tavalla X”. Muotisuunnittelija Karl Lagerfeld (s. 1933) on väittänyt, että kristillinen avioliitto korostui Euroopassa varhaiskeskiajalla, koska haluttiin taata lapsille stabiili perhe jatkuvan parinvaihdon tai antiikin roomalaisiksi mielletyn dekadentin elostelun sijaan yhteiskunnallisesti konfliktiherkissä oloissa.³ Tässä katsannossa lause voisi kuulua: ”Jos haluat edistää lastenkasvatusta vähentämällä parinvaihtoa varhaiskeskiajan kulttuurisessa tilanteessa, niin kehitä tietynlainen, yksiavioisuutta korostava filosofia ja sovelta sitä yhteiskuntaan viestinnällisten esitysten (kirkonmenot, formaali ja informaali koulutus ym.), lainsäädännön ja pakkokeinojen avulla.”

Tässä yhteydessä ei ole syytä käydä keskustelua siitä, miten voimakas yksiavioisuuden korostus oli jo kristinuskossa alun perin tai mikä oli tosiasiallinen historiallinen tilanne varhaiskeskiajalle tultaessa. Sen sijaan esimerkin relevanssi artikkelin keskustelulinjan kannalta on siinä, että soveltavan filosofian tuottamat ajattelujärjestelmät ja -menot eivät ole koskaan pyyteettömiä tai intressittömiä, vaan niillä on aina tiedostettu tai tiedostamaton päämäärä. Yritysluennoilla työyhteisön edistämiseksi on useita tavoitteita, mutta tilaajan kannalta tavoite on useimmiten yrityksen menestyksen maksimointi lyhyellä tai pitkällä aikavälillä, mikä liittyy asetelman kulttuuriin ehtoihin.

Soveltava filosofia voi mahdollistaa omaperäiset yhteiskunnalliset kokeilut. Niin Amerikan Yhdysvaltojen perustuslaki, Neuvostoliitto, Suomi itsenäisenä valtiona, Kolmas valtakunta, Kiinan kulttuurivallankumous, Nokia-Suomi kuin Gaddafin Libya voidaan ajatella soveltavien filosofioiden tuotteina. Suunnittelutieteenä filosofia voikin tuottaa erilaisia yhteiskunnallisia tavoitteita tukevia filosofioita.

Esa Saarisen esittämässä antirosenbergiläisessä katsannossa mediafilosofian voi ajatella olevan sekä filosofista mediatutkimusta että median kautta tapahtuvaa filosofista toimintaa.

Saarinen julkaisi vuonna 1994 amerikkalaisen uskontofilosofin ja kulttuurikriitikon Mark C. Taylorin (s. 1945) kanssa filosofisen mediatutkimuksen kannalta tärkeän, Routledgen kustantaman teoksen *Imagologies. Media Philosophy*. Teoksesta tuli populaaritieteellinen bestseller. Osaltaan kirja liittyi median vahvaan murrosvaiheeseen – digitaalisuuden, vuorovaikutteisen uusmedian, tietoverkkojen ja matkapuhelinviestinnän murrokseen – ja raivasi näin tilaa mediafilosofian, mediasemiotiikan ja (uus)mediatieteen kaltaisille tutkimusalueille (vrt. Inkinen 1999a, 1999d; Ylä-Kotola 1999; Ylä-Kotola & Arai 2000). Kuviin viittaavasta nimestään huolimatta teos ei pohdi systemaattisesti kysymystä filosofisten ajatusten formuloinnista kuvien avulla.

2. Informaatioteknologian ylevöittäminen imagologisoinnilla ja teknologisen ylevän retoriikalla

Ylevä on kiehtova ja moniselitteinen käsite. Erkki Vainikkala on määritellyt ylevän Immanuel Kantiin tukeutuen ”tulokseksi ponnistuksesta, yrityksestä saada havainnon ja mielikuvien piiriin jotakin, joka ei siihen mahdu tai rikkoo sen. Ylevää ei voi kuvata läsnäolevana – tai se on ’läsnä’ vain vaikutuksena, vieraana, pelottavana, esittämättömänä, epä-inhimillisenä.” Lisäksi Vainikkala toteaa, että ylevä on ”tavalla tai toisella transsendentti. Se kuvaa ihmisen yritystä saada kosketus yliaistilliseen, yli- tai ei-inhimilliseen. Humanistinen ylevä on käsitteellinen mahdottomuus, oksymoron.” (Vainikkala 1990, 1; vrt. Inkinen 1995, 5)

Arkikielessä ja -ajattelussa ylevä ymmärretään yksinkertaisemmin. Sana herättää ”jalouden, ylhäisen asenteen, kohottavan tunteen, henkisen pönäkkyyden, puujaloilla kävelyn” (Vainikkala 1990, 1) kaltaisia mielikuvia ja konnotaatioita. Sana ”ylevä” mielletään helposti negatiivisesti; sitä ei yhdistetä välttämättä esteettisiin tai filosofisiin horisontteihin – saatikka sellaisiin filosofian, estetiikan sekä taiteen- ja kulttuurintutkimuksen avaintermeihin kuin *das Erhabene* ja *the sublime*.

On siis olemassa monenlaista ylevää. Teknologian ja kulttuurin välisiä yhteyksiä tutkineen Leo Marxin (1964) sekä viestintätutkijoiden James Carey ja John Quirk (1989, 113ff.) tarkasteluja seuraten oman aikamme ”elektroninen ylevä” (*the electronic sublime*) voidaan kytkeä teemalliseksi ja kronologiseksi jatkeeksi 1800-luvun ”mekaaniselle ylevälle” (*the mechanical sublime*). Käsitteellisesti nämä molemmat ylevät voidaan puolestaan sijoittaa yleisemmän ”teknologisen ylevän” (*the technological sublime*) kategoriaan (ylevästä ja teknologiaretoriikasta ks. tarkemmin Inkinen 1995, 1999b, 2012).

Voidaan ajatella, että *mekaaninen ylevä* syntyi 1800-luvulla, jonka aikalaiskulttuurille olivat leimaa-antavia uuteen mekaaniseen teknologiaan, erityisesti höyrykoneeseen ja -voimaan, kohdistuneet teknoromanttiset ja -utooppiset odotukset. Vuosisadan viimeisellä kolmanneksella mekaanisen ylevän paikan kehityksen ja tulevaisuuden symbolina otti kuitenkin sähkön ja sähköteknisten järjestelmien varaan perustuva sähköinen ylevä (*the electrical sublime*). Thomas Alva Edison (1847–1931), Alexander Graham Bell (1847–1922) ynnä muut aikansa keksijät kohosivat juhlituiksi sankarihahmoiksi ja käynnistivät keksinnöillään kiivaan patenttitaistelun uuden teknologian hallintaoikeuksista.

Myöhemmin 20. ja 21. vuosisadalla ovat muun muassa radio, televisio, tietokone, Internet ja elektroniikkateollisuus perineet aikaisemmin puhelimeen, lennättimeen ynnä muihin kohdistetut teknofiiliset tunnelmat ja tekno-optimistiset odotukset. Tätä kautta tullaankin oman aikamme *elektronisen ylevään*. Elektroniseen ylevään kuten myös ”elektronisen vallankumouksen myyttiin” kuuluu keskeisesti ajatus elektroniikan ja elektronisten järjestelmien kohottavasta, miltei messiaanisesta voimasta.⁴ (Carey 1989, 120ff.; vrt. Inkinen 1995, 1999b)

Tällaiselle ajattelutavalle on ominaista kehityksen jatkuvan *muutostilan* korostaminen. Uusiin vallankumouksellisten innovaatioiden katsotaan seuraavan toinen toisiaan progressiivisena, miltei vääjäämättömänä kehitysten sarjana. Vain muutos on pysyvää ja – antiikin Herakleitoksen sanoin – kaikki virtaa. Niin kuin höyry ja rautatiet 1800-luvulla, näyttäytyvät Internet, multimedia, mobiiliviestimet, simulaatioteknologiat ja muut elektroniset keksinnöt omille aikalaisillemme teknologisen ylevän ilmentyminä.

Elektronisen ylevän retoriikalle on tunnusomaista tulevaisuusorientoitunut ja ylioptimistinen, suorastaan haltioitunut tapa kertoa uuden teknologian suomista mahdollisuuksista. Kuten niin usein historiassa, esitetään myös oman aikamme visioissa ja fantasioissa säännöllisesti teknologisen determinismin hengessä ajatus, jonka mukaan tekniset ja teknologiset muutokset johtavat automaattisesti myönteiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen – jopa suoranaiseen kulttuurievoluutioon.

Teknologinen ylevä näyttääkin olevan kiinteä osa kulttuuriamme ja vaikuttavan erityisen voimakkaasti teknologiaa koskevaan mytologiseen ja poeettiseen kielenkäyttöömme. Hannu Eerikäinen on esittänyt perusteltua ja tarkkanäköistä kritiikkiä tällaista ajattelutapaa ja aikalaismenteliteettia kohtaan:

Ongelmana on [James] Careyn ja [John] Quirkin mukaan teknologiaa mytologisoiva ajattelutapa, jota he kutsuvat ’teknologisen ylevän retoriikaksi’ – the rhetoric of the technological sublime. He valaisevat sitä Emersonin puheella, jossa höyry, sähkömagnetismi ja transsendentalismi sekoituivat toisiinsa: Emersonin mukaan höyry ja rautatiet yhdessä transsendentalismin kanssa ”muuttavat maan aivoiksi”, ja ”lennätin ja höyry antropologisoivat maan”. Jos asetamme höyryyn, rautateiden, sähkömagneettisuuden ja lennättimen tilalle elektroniikan, tietoverkon, digitaalisuuden ja virtuaalitodellisuuden, voimme kysyä: mikä on muuttunut? (Eerikäinen 1994, 4; vrt. Carey 1989, 120)

Niin, mikä on loppujen lopuksi – ainakaan kvalitatiivisessa mielessä – muuttunut? Eerikäisen tässä yhteydessä käyttämä avainkäsite on *muutosdiskurssi*, josta hän mainitsee yhtenä esimerkkinä virtuaalitodellisuuden; teknologian, joka ”on meidät vapauttava paitsi painovoimasta myös minuuden kahleista, subjektina olemisen taakasta – tuosta renessanssin suuresta keksinnöstä ja modernin projektin emansipatorisesta ihanteesta, jonka toteuttamiseksi niin Marx, Freud kuin uudemman ajan ajattelijat ovat voimiaan uhranneet.” (Eerikäinen 1994, 3)

Teknologiaa koskeva kriittinen analyysi tulisi Careyn ja Quirkin mielestä aloittaa ”demytologisoimalla elektronisen ylevän retoriikka” (Carey 1989, 139–140). Mutta kenen tehtävä tämä demytologisointi on? Perinteisen filosofiakäsitteiden pohjalta tehtävän voisi antaa filosofiantutkijoille osana käsite-, kulttuuri- ja aikalaiskritiikkiä.

Soveltavan filosofian näkökulmasta mediafilosofialla voi kuitenkin olla myös muita tehtäviä. Imagologia-filosofian päämääränä voi ajatella olevan informaatioteknologian kommentoinnin ja

”ylevöittäminen” sen (positiivisella) mytologisoinnilla. Tällainen projekti voi liittyä laajempaan aikalaisdiagnoosiin, *empowerment*-näkökulmiin sekä nykykulttuurin mahdollisuusikkunoiden tunnistamiseen.

Poleemisimmassa, provokatiivisimmassa ja innostavimmassa muodossaan elektronisen ylevän retoriikka esiintyy Mark C. Taylorin ja Esa Saarisen vuonna 1994 ilmestyneessä teoksessa *Imagologies. Media Philosophy*. Tämä lennokkaasti ja visionaarisesti kirjoitettu, avantgardistisella visuaalisella tyyllillä taitettu teos on sekä mediafilosofinen puheenvuoro että uutta mediateknologiaa esiintuova aikalaiskommentti ja manifesti.

Teoksen takakannen moton (joka toistuu myös sisäsivuilla) keskeinen ajatus on, että jos antiikin Sokrates eläisi, kävisi hän dialoginsa mediassa ja tietoverkossa. Pamfletti pyrkiikin paradoksaalisesti argumentoimaan kirjamuotoista mediaa vastaan ja esittelee sivuillaan laajan skaa-lan aforistisia iskulauseita ja sähköistyneitä toimintakehotuksia, kuten ”[t]he electronetwork that mediaizes the real we call the mediatrix”⁵ sekä ”expert language is a prison for knowledge and understanging”.⁶ Mediafilosofi-imagologit Saarinen ja Taylor kuvaavat aikalaishaasteita ja -lähtökohtia seuraavasti:

What our age needs is communicative intellect. For intellect to be communicative, it must be active, practical, engaged. In a culture of the simulacrum, the site of communicative engagement is electronic media. In the mediatrix, praxis precedes theory, which always arrives too late. The communicative intellect forgets the theory of communicative praxis in order to create a practice of communication.⁷

”Imagologiat” eli elektronisen ajan mytologiat ovatkin vain yksi niistä uudissanoista, joiden varaan Taylorin ja Saarisen mediafilosofinen visio on rakennettu. Hannu Eerikäinen on kiinnittänyt huomiota uutta teknologiaa ympäröivään hurmukseen ja teknoeuforiseen kielenkäyttöön. Kommentoidessaan *Imagologies*-teosta heti sen ilmestymisen jälkeen Eerikäinen totesi, että ”[t]ämä ’telekirjoittamisella’ (*telewriting*) tuotettu tekstikooste, jonka digitaalinen tajunnanvirta vain enää vaivoin pysyy gutenbergilaisen kirjan muodossa, havainnollistaa hyvin sekä muutosdiskurssia että *écriture*-ajattelua: syöksymme mediamaailmaan, jonka avaavat meille sellaiset uudissanat kuin ’simcult’, ’videovisions’, ’interstanding’, ’netropolis’, ’telerotics’ ja ’cyborgs’. Nämä medioiden aikaansaamaa luovuutta, vuorovaikutusta ja vapautta kuvaavat ilmaisut antavat viitteitä ’mediafilosofiasta’, jolla tekijät tarkoittavat ’julkista järjenkäyttöä median aikakaudella.’” (Eerikäinen 1994, 40).

Taylorin ja Saarisen *Imagologies*-teos edustaakin äärimmilleen vietyä mediahurmosta ja -optimismia sekä sellaista visionarismia, jossa esimerkiksi Frankfurtin koulun ajattelijoiden (Adorno, Horkheimer, Marcuse...) tai Neil Postmanin (1987) kaltaisten viestintätutkijoiden harjoittamalle kulttuuri- ja mediakritiikille ei liiemmin jää tilaa. Huomionarvoista myös on, että Taylor ja Saarinen puhuvat yksiköllisen ”imagologian”⁸ sijaan imagologioista monikossa: *imagologies*. Informaatioteknologiaa ja digitaalista mediaa koskevat elektronisen ylevän tasot ja filosofiset horisontit eivät varmasti olekaan pelkistettävissä vain yhteen, yhtenäiseen ajatteluskeemaan tai mytologiaan.

Yleisenä vuosituhannen vaihteen aikalaiskulttuurisena havaintona voidaan todeta, että viestinnän, mainonnan, mielikuvien, huomion tavoittelun ja ”brändäämisen” yhteiskunnassa on siirrytty yhä selvemmin *kommunikaation ekstaasiin* (vrt. Baudrillard 1988). Ei ole yllättävää, että filosofi-

en ohella muun muassa semiootikot, media- ja viestintätutkijat, tiedotusoppineet, psykologit sekä uskonto- ja kasvatustieteilijät ovat olleet kiinnostuneita digitaalisen (uus)median kehityksestä.

3. Esa Saarinen Suomen Marshall McLuhanina

Yksi juonne vuosituhannen taitteen kulttuurikehityksessä liittyy kanadalaisen Marshall McLuhanin merkityksen kasvuun digitaalisen kulttuurin ja vuorovaikutteisen median klassikkoajattelijana ja -visionaarina. McLuhanin ajatukset ovat tehneet näyttävän comebackin digitaalisen teknologian, Internet-kulttuurin ja mobiilisovellusten yleistymisen myötä. McLuhanilaiset ajatukset teknologiasta ja mediasta ”aistiemme jatkeina” (*extensions of man*) sekä visiot globaalista ”maailmankylästä” (*global village*) tuntuvat nykynäkökulmasta paitsi itsestään selviltä myös usein hämmentävän osuvilta. (ks. tarkemmin Inkinen 1999c, 2012)

Taylorin ja Saarisen imagologia-filosofia on selkeää jatkumoa mcluhanismille. On myös oireellista, että sosiologi Manuel Castells viittaa McLuhaniin yhtenä media- ja informaatiomurroksen varhaisena näkijänä. Castellsin laajan *The Information Age* -trilogian ensimmäinen osa *The Rise of the Network Society* (1996) sisältää kappaleen ”From the Gutenberg Galaxy to the McLuhan Galaxy: the Rise of Mass Media Culture”.

McLuhan nojaa ajattelussaan vahvasti historiaan. Sam Inkinen on myös eri yhteyksissä muistuttanut, että klassinen *noosfääri*-ajatus (engl. *noosphere*; ven. *noosfera*) on yksi nykymuotoisen laajakaista-Internetin ja sosiaalisen median historiallisista ja konseptuaalisista esikuvista. Noosfäärin käsite ja sitä koskevat ajatukset ovat peräisin ranskalaiselta filosofilta ja jesuiittapapilta Pierre Teilhard de Chardinilta (1881–1955), ranskalaiselta filosofilta ja matemaatikolta Édouard Le Roylta (1870–1954) sekä venäläis-ukrainalaiselta tiedemieheltä Vladimir Vernadskilta (1863–1945). Noosfäärillä tarkoitetaan geosfäärin ja biosfäärin laajennusta – eräänlaista kollektiivisen tietoisuuden kerrostumaa (noosfäärin käsitteestä, keskustelusta ja yhteydestä nykYTEKNOLOGIAAN ks. Inkinen 2012).

Marshall McLuhan on sittemmin vakiinnuttanut asemansa hyperkytkeytyneen, globaalin ”maailmankylän” sekä elektronisen teknologian ja digitaalisen uusmedian visionaari-teoreetikona. Viime vuosien kehitys uusien käyttöliittymien, mobiiliteknologian ja niin kutsutun sosiaalisen median (engl. *social media*) alueella on vain lisännyt hänen ajatustensa merkitystä. Vaikka aikuisiällä roomalaiskatoliseksi kääntynyt (ja myöhemmin Vatikaanin neuvonantajana toimineen) McLuhanin lennokasta visionarismia voikin pitää monin kohdin yliampuvana, kukaan tuskin asettaa kyseenalaiseksi hänen merkitystään tärkeitäkin ideoita katalysoineena ajattelijana ja yliopistomaailman luovana toisinajattelijana.

Tätä taustaa vasten on hieman yllättävää, että kuollessaan vuonna 1980 McLuhan oli aikaisemmasta suosiostaan ja arvostuksestaan huolimatta niin akateemisessa kuin populaarissa mielessä vähemmän tärkeä ja tunnettu teoreetikko. Vastaavalla tavalla on mahdollista, että myös Saarisen ja Taylorin tämän hetken (vuosi 2013) akateemisessa keskustelussa perifeerinen imagologia-filosofia löydetään myöhemmin uudelleen.

4. ”Imagologiat” Nokia-Suomen filosofisen rakennustyön taustaideologiana

Esa Saarisen soveltavan filosofian keskeisen empiirisen kentän ovat muodostaneet informaatio- ja viestintäteknologia-alan (ICT) yritykset. Eräässä mielessä *Imagologies. Media Philosophy* -kirja (1994) avasi tämän toimintakentän. Kirjan ilmestymisajankohtana Suomi eli yhtä keskeistä historiallista murrosvaihetta. Puolueeton ja syrjäinen, Paasikiven-Kekkonen linjalla pitäytynyt Suomi otti silloin ensiaskeleita Brysselissä ja muualla ulkomailla operoivan Euro- ja EU-Suomen suuntaan.

Pääministeri Esko Ahon – myöhemmän Nokian johtajan – hallitus luotsasi Suomea samaan aikaan valtiollisella tasolla tietotekniikan, verkostotalouden ja digitaaliteknologian aikakauteen. Hallituksen ja sen eri ministeriöiden muistioissa ja periaatekannanotoissa Suomea vietiin nopeasti ja määrätietoisesti kohti tietotekniikalla ja teknologisilla järjestelmillä kyllästettyä ”tietoyhteiskuntaa”. Aikalaispuhetta leimasivat uudet iskusanat: multimedia ja hyperteksti, tietoverkot ja media-asema, CMC ja CD-ROM, sähköposti ja laajakaistaverkko, kyberkahvilat ja etättyö, interaktiivisuus ja digitaalitodellisuus, integraatio ja konvergenssi, virtuaalitodellisuus ja video-on-demand, IT ja ITV, tekoäly ja tietoverkkoagentit, telepresens ja monimuoto-opetus.

Soveltavan filosofian tehtävänä Suomen yhteiskunnallisessa murroksessa oli osaltaan tukea ideologisella tasolla metsästä, telakkateollisuudesta ja neuvostokaupasta elävän Suomen muuttumista huipputeknologiaa tuottavaksi mallimaaksi. Mediafilosofia voi ideologisesti muuttaa ja verbaalisesti kohottaa yksinkertaisilta ja lakonisilta kuulostavat asiat: siis ylevöittää ne teknoretoriikassa mahtipontisiksi ja lennokkaiksi iskulauseiksi. Onhan eri asia puhua lakonisesti datasiirrosta tai tietoliikenteestä kuin uljaammin ”databaanasta” tai ”tiedon valtatiestä”. Ja on eri asia laadituttaa keskusvirastoissa tylsiä, hyllyille unohtuvia muistioita kuin julkistaa suureellisia ”kansallisia linjauksia” tai jo nimensä puolesta kunnioitusta herättäviä ”strategioita” (vrt. Inkinen 1995, 1999b). Soveltavassa filosofiassa keskeinen rooli onkin kielikuvilla ja muilla retorisisilla keinoilla, joilla ideat ja asiat saadaan vaikuttamaan joko toivottavilta tai epätoivottavilta.

Esa Saarisen soveltavan filosofian projektissa *Imagologies*-teos oli tärkeä etappi. Saarisen filosofin uralla voi ajatella olleen kolme kautta: Saarinen siirtyi 1970-luvun lopulla filosofisesta logiikan tutkimuksesta (ensimmäinen kausi) kulttuuriesseistiksi. Filosofista perustaa ja metodista pohjaa aikalaisdiagnostiseen kulttuuriesseistiikkaan – joka toteutui paitsi kirjoittamisen myös musiikin, teatterin ja julkisten esiintymisten kautta – Saarinen ammensi Jean-Paul Sartrelta (1905–80) ja länsimaisen filosofian historiasta (toinen kausi).

Suomalaisen kulttuurin laajoja kansalaisryhmiä koskeneessa avautumisessa pois kansallisesta umpiosta 1980-luvulla Saarisen työllä oli tärkeä rooli. *Sartre*-kirjan (1983) sekä muiden 1980-luvulla ilmestyneiden, laajalti huomioitujen julkaisujen jälkeen hänen teoksensa *Erektio Albertinkadulla* (1988) oli tämän kauden päätös, josta niin liike-elämä kuin informaatioteknologia loistavat poissaolollaan.

Marshall McLuhan kehitti omana aikanaan ajatuksia taiteesta ennakkovaroitusjärjestelmänä (*distant early warning system*). Taiteen piirissä kehitellään erilaisia ideoita sekä luodaan ja testataan esteettis-filosofisia konsepteja, jotka saattavat siirtyä marginaalista (avantgarde, underground) kulttuurin keskiöön ja valtakulttuurin piiriin. Näin tapahtui myös Esa Saarisen kohdalla, jonka taidelähtöinen toiminta ja esseistiikka laajentuivat muille yhteiskunnan aloille.

Yhdessä teollisuusvaikuttaja Ensio Miettisen (1929–2010) kanssa laaditun kirjan *Muutostekijä* (1990) kautta Saarisen soveltavan filosofian spesifiksi kohteeksi tulivat elinkeinoelämä ja yritysmaailma. *Imagologies*-teos avasi soveltavalle filosofialle näkökulmaa informaatioteknologian ylevöittämiseksi ja mytologisoimiseksi painottaen median kuluttaja-, osallistuja- ja vastaanottaja-, ei niinkään valmistajanäkökulmaa. Saarisen myöhemmässä toiminnassa Nokia-Suomen rakentajana informaatioteknologian, elinkeinoelämän ja organisaatioiden kehittämiseen liittyvät työhyvinvoinnin näkökulmat oli mahdollista yhdistää toisiinsa (kolmas kausi).

On huomionarvoista, että Saarinen on kolmannella kaudellaan toiminut aktiivisesti Teknillisen korkeakoulun ja Aalto-yliopiston konteksteissa. Metodisen pohjan kolmannen kauden siirtymään tarjosi systeemitiede, jonka avulla Saarinen yhdisti soveltavan filosofian näkökulman teknologisten järjestelmien kehittämisen problematiikkaan.

Uudet filosofiset avaukset ja interventiot ovat mahdollisia. Kun teknillisissä tieteissä teknologista järjestelmää – esimerkiksi ydinvoimalaa – tarkastellaan usein puhtaasti kyberneettisten kausaaliketjujen mukaan toimivana koneena, voi Saarisen sartrelaistustainen ajattelu osoittaa, miten suuri rooli koneenkäyttäjällä toiveineen, haluineen ja pelkoineen on koneen systeemissä toiminnassa.

Tällä aikalaiskulttuurisella linjalla ja näkökulma-alueella on soveltavalla filosofialla vielä paljon tehtävää.

Kirjoittajat

Sam Inkinen on taiteen tohtori, mediatutkija ja kirjailija. Inkisen väitöskirja Teknokokemus ja Zeitgeist. Digitaalisen mediakulttuurin yhteisöjä, utopioita ja avantgarde-virtauksia (1999) keskittyi uuden mediateknologian, informaatioyhteiskunnan ja digitaalisen kulttuurin ilmiökentän tarkasteluun. Inkinen on toimittanut muun muassa teoksen Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication (Walter de Gruyter 1999). Lisäksi hän on toimittanut ja laatinut kollegojensa kanssa muun muassa teokset Framtiden i nuet. Om konsten att möta det okända (Söderströms 2003), Kyborgin käsikirja (Finn Lectura 2007) ja Understanding Innovation Dynamics (Finland Futures Research Centre 2009). Inkisen kotisivut ks. www.inkinen.org.

Mauri Ylä-Kotola, FT, mediatieteen professori, Lapin yliopiston rehtori. Ylä-Kotola työskenteli ennen nykyistä tehtäväänsä Kuvataideakatemian rehtorina Helsingissä. Ylä-Kotolan mediatieteelliseen tuotantoon sisältyy useita virtuaaliodellisuusteknologiaa hyödyntäviä produktioita. Viime vuosina Ylä-Kotola on kehittänyt mm. kalottialueen yhteistyötä Rovaniemen ja Murmanskin välillä. Ylä-Kotola on Murmanskin yliopiston kunniaprofessori.

Viitteet

¹ Sitaatti teoksessa McLuhan & Zingrone (1997, 274).

² *Imagologies*-teoksen takakansiteksti sekä alakappale “Communicative Practices”, s. 3.

³ Lagerfeldin haastattelulausunto elokuvassa *Lagerfeld Confidential*. Valmistumisvuosi 2007 (DVD-jul-

kaisu 2011). Ohjaaja Rodolphe Marconi. Tuotanto Realitism Films.

⁴ Carey ja Quirkin artikkeli ”The Mythos of the Electronic Revolution” ilmestyi alun perin kahdessa osassa *The American Scholar* -julkaisun numeroissa vuonna 1970 (Spring & Summer, 1970).

⁵ Taylor & Saarinen 1994, alakappale ”Communicative Practices”, s. 5.

⁶ Taylor & Saarinen 1994, alakappale ”Communicative Practices”, s. 8.

⁷ Taylor & Saarinen 1994, alakappale ”Communicative Practices”, s. 2.

⁸ Suomessa Erkki Karvonen on käyttänyt imagologia-käsitettä väitöskirjassaan *Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä* (1997).

Lähteet

Baudrillard, Jean 1988 (1987). *The Ecstasy of Communication*. New York: Semiotext(e).

Carey, James W. 1989. *Communication As Culture. Essays on Media and Society*. Boston: Unwin Hyman.

Castells, Manuel. 1996. *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture*, vol. I. Malden, MA & Oxford: Blackwell Publishers.

Eerikäinen, Hannu. 1994. *Muutos ja utopia: media, postmoderni, avantgarde. Mediatieteellisiä tarkasteluja*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta, mediatieteen laitos. Lisensiaatintyö.

Hautamäki, Antti. 1996. Kuka on filosofi? Teoksessa Kiesepää, I. A. & Pihlström, Sami & Raatikainen, Panu (toim.), *Tieto, totuus ja todellisuus. Kirjoituksia Ilkka Niiniluodon 50-vuotispäivän kunniaksi*, 329–333. Helsinki: Gaudeamus.

Inkinen, Sam. 1995. Internet, ”informaatiovaltatiet” ja tietoyhteiskunta. Kommentti elektronisen yleävän retoriikkaan. *Lähikuva* 1/95, 5–34.

Inkinen, Sam. (ed.) 1999a. *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Inkinen, Sam. 1999b. The Internet, ”Data Highways” and the Information Society. A Comment on the Rhetoric of the Electronic Sublime. Teoksessa Inkinen, Sam (ed.), *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*, 243–290. Berlin & New York: Walter de Gruyter.

Inkinen, Sam. 1999c. Marshall McLuhan: johdatus tuotantoon, teoriaan ja henkilöhistoriaan. Teoksessa Inkinen, Sam & Ylä-Kotola, Mauri (toim.), *Mediatieteen kysymyksiä 3. Kirjoituksia mediakulttuurista*, 745–796. Rovaniemi: Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta. Mediatieteen julkaisuja C2.

Inkinen, Sam. 1999d. *Teknokokemus ja Zeitgeist. Digitaalisen mediakulttuurin yhteisöjä, utopioita ja avantgarde-virtauksia*. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 28. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Inkinen, Sam. 2012. Väline on viesti? Huomioita viestinnän tutkimuksesta, uusista medioista ja aikalaiskulttuurin muutoksesta. Teoksessa Eronen, Maria & Pieniniemi, Simo (toim.), *Välineiden viesti: kun perinteinen ja uusi media kohtaavat. Juhlakirja professori Tarmo Malmbergin kunniaksi*, 170–203. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 300, Viestintätieteet 2.

Karvonen, Erkki. 1997. *Imagologia. Imagon teorioiden esittelyä, analyysiä, kritiikkiä*. Acta Universitatis Tampereensis 544. Tampere: Tampereen yliopisto.

Marx, Leo. 1964. *The Machine in the Garden. Technology and the Pastoral Ideal in America*. New York: Oxford University Press.

McLuhan, Eric & Zingrone, Frank. (ed.) 1997 (1995). *Essential McLuhan*. London & New York: Routledge.

Miettinen, Ensio & Saarinen, Esa. 1990. *Muutostekijä*. Helsinki: WSOY.

- Postman, Neil. 1987 (1985). *Huvitamme itsemme hengiltä. Julkinen keskustelu viihteen valtakaudella*. Helsinki: WSOY.
- Saarinen, Esa. 1983. *Sartre. Pelon, inhon ja valinnan filosofia*. Soundi-kirja 19. Tampere: Fanzine.
- Saarinen, Esa. 1984. *Epäihmisen ääni*. Helsinki: WSOY.
- Saarinen, Esa. 1988. *Erektio Albertinkadulla*. Helsinki: WSOY.
- Saarinen, Esa. 1996. Soveltava filosofia. Teoksessa Kiesepää, I. A. & Pihlström, Sami & Raatikainen, Panu (toim.), *Tieto, totuus ja todellisuus. Kirjoituksia Ilkka Niiniluodon 50-vuotispäivän kunniaksi*, 316–328. Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor, Mark C. & Saarinen, Esa. 1994. *Imagologies. Media Philosophy*. London: Routledge.
- Vainikkala, Erkki. 1990. Ylevä – rajakokemus vai ratkaisu? Teoksessa Vainikkala, Erkki (ed.), *Sublim ylevä sublime*, 19–37. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 22. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ylä-Kotola, Mauri. 1999. Mitä on mediatiede? *Mediatieteen kysymyksiä 1*. Mediatieteen julkaisuja C2. Rovaniemi: Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta.
- Ylä-Kotola, Mauri. & Arai, Mehdi. 2000. *Uusmediatieteen perusteet*. Helsinki: Edita.
- Ylä-Kotola, Mauri. 2003. Assosiaatioiden aikana. Teoksessa Slotte, Sebastian & Siljola, Sevi (toim.), *Cameo: filosofin elämää*, 68–71. Helsinki: WSOY.